

## RUTA LITERÀRIA “NARCÍS OLLER” PEL BARRI ANTIC DE VALLS

Societat Narcís Oller

(<http://www.narcisoller.cat>)

**Punt de trobada: Plaça del Quarter , davant el monument a Narcís Oller**

Bon dia/bona tarda

Comencem la ruta Literària Narcís Oller davant el monument que Valls li dedicà. El bust és obra del també vallenc Josep Busquets. En aquesta mateixa plaça hi ha l'edifici de l'antic quarter de cavalleria, que durant cinquanta anys fou la seu de l'institut de secundària Narcís Oller.

### **(Dades biogràfiques)**

Narcís Oller i de Moragas, pare de la novel·la catalana moderna i vallenc il·lustre, va néixer a la nostra ciutat el 10 d'agost de 1846, en el si d'una família benestant. Orfe de pare als dos anys, va ser educat per la mare i l'oncle matern, l'advocat Josep de Moragas. Aquest, home liberal i de gran cultura, influí decisivament en l'afició literària del petit Narcís. Als 17 anys Oller va marxar a Barcelona, on fixà la seva residència habitual, concretament a la Rambla de Catalunya. A les seves memòries literàries, Oller es descriu com un lletraferit apassionat que es guanya les garrofes als tribunals:

**Si m'hagués de definir: sempre he estat fogós i impressionable, sempre he estat una criatura. Vaig néixer aquí, a Valls, l'any 1846, i vaig estudiar Dret a Barcelona. M'he dedicat professionalment a l'ofici de procurador dels tribunals. Sóc molt patidor perquè em prenc molt seriosament l'ofici d'escriptor, i com que només puc escriure durant les vacances d'estiu, la feina se m'acumula i em queden molts projectes al calaix; com una vegada que vaig patir una malaltia a la vista que em va impedir escriure durant uns 7 o 8 mesos, no sé com me'n vaig poder sortir! Sempre m'ha interessat la meva època i el meu entorn: la política en curs, la psicologia social...**

Alternava la residència a Barcelona amb estades estiuenques a Puigcerdà i a Valls, on tenia terres i un mas al Bosc de Valls. Caçar per la Serra de Miramar era una de les seves principals aficions.

Es va casar amb Esperança Rabassa i va tenir tres fills. Un d'ells, Joan, també va ser un notable novel·lista.

**(Pare de la novel·la catalana moderna i prohom de la renaixença)**

Narcís Oller és un dels autors més representatius de la literatura catalana i el primer novel·lista català modern i de projecció internacional. Fou un entusiasta admirador del progrés cultural i econòmic europeu del canvi de segle, que assolí a París el seu zenit. Seguidor dels corrents literaris europeus de l'època, el Realisme i el Naturalisme, els va adaptar als gustos i mentalitat de la Renaixença catalana, de la qual fou un dels cims. També és clara la petjada del romanticisme i del costumisme en la seva manera d'escriure.

Us convidem, doncs, a fer uns tastets literaris i una breu aproximació a la vida i l'obra de Narcís Oller, tot recorrent paisatges de la ciutat que el van inspirar.

**(si escau, foto de grup al voltant del monument)**

## **Parada 1: Carrer de la Cort (dins la Capella del Roser)**

**(davant la façana)**

Som a la capella del Roser, construïda sobre les restes d'una altra capella i un hospital. Va ser reedificada el 1765 per la confraria de Nostra Senyora del Roser, que hi tenia la seu gremial.

**(dins la capella)**

L'anomenada de la capella li ve de les rajoles vidriades del segle XVII situades a les parets laterals amb escenes de la batalla de Lepant, que són molt originals.

**(Els inicis: primers contes i La papallona, 1879-1882)**

Oller va rebre una educació il·lustrada i descatalanitzada, per això als 30 anys apuntava en castellà fins i tot les seves notes personals. La conversió al catalanisme cultural vingué de la mà del seu cosí i guia ideològic Josep Yxart, i del seu amic Riera i Bertran. Aquests el van introduir en els cercles literaris de la Renaixença. Amb contes com **Sor Sanxa** va guanyar el primer premi en els Jocs Florals de 1878. Aquest triomf l'animà a emprendre projectes més ambiciosos, projectes que es concretaren en el primer llibre de contes, **Croquis del natural**, del 1879, i la primera novel·la, **La papallona**, publicada el 1882.

L'argument de **La papallona** té alguns elements propis de la novel·la de fulletó: En la Barcelona de 1867, la Toneta, una noia òrfena, pobra, ingènua, analfabeta i malaltissa, és seduïda i abandonada per un "papallona": el Lluís, un estudiant de Dret de classe social alta i originari de Ripoll. El final és moralista: La Toneta té un fill del Lluís i emmalalteix. En el llit de mort, rep la visita penedida i amorosa del Lluís. Es casen in articulo mortis. Un fill orfe i un vidu seran testimonis d'un amor que ha esdevingut, massa tard per a la Toneta, sincer i autèntic.

**La papallona** fou traduïda l'any següent al francès, amb una carta-pròleg elogiosa d'Emile Zola, un dels novel·listes europeus més importants del moment i

pare del naturalisme literari. Oller, doncs, ben aviat, es féu un nom en el panorama literari europeu. És cèlebre la sentència del crític literari rus Tikomiroff :

**“No comprenc com ningú s'ha atrevit a dir que Oller sia deixeble de Zola , quan per a mi són l'anvers i el revers de la medalla. Doneu un home a Zola i no parará fins a trobar-li la bèstia. Doneu una bèstia a Oller i aquest no parará fins a trobar-li l'ànima. “**

Fixeu-vos en la força expressiva d'aquest fragment de la novel·la en què el papallona d'en Lluís estreny el setge amorós sobre la pobra i indefensa Toneta :

**De sobte, en Lluís, amb veu enèrgica, preguntà:**

**- Vol una prova?**

**- De què? -saltà la Toneta, tremolant.**

**- Fora papereries. Toneta: jo l'estimo; vostè m'estima. Les grans felicitats són les temudes...Vostè tem...Jo temeria, també, si no em sentís , aquí dins, un foc que em dóna força, que m'aixeca, que em fa home per primera vegada; però home resolt, ferm i ardit per a salvar-ho tot, per a guanyar-ho tot.**

**La Toneta es posà com una brasa, el mirà, sorpresa, de fit a fit, i, de sobte, envaïda d'estrany dolor, deixà caure de les mans la feina per apoderar-se del mocador i amb ell amagar-se la cara i tapar-se ben fort la boca per ofegar-se el sanglot.**

**- Vostè plora, Toneta...féu l'estudiant, més enardit cada volta i agafant-la amorosament pel braç. La cosidora sacsejà el colze , i, aixecant-se, entrà a la sala, deixant-se lliscar per la paret, fins a caure per la cadira més pròxima.**

**- Sí, Toneta: plora, plora a doll! ...Obre'm el pit...desfoga el cor! - I amb veu suau, emmelada, però trencada pel sentiment, afegia, quasi a cau d'orella: - Jo t'estimo, t'estimo amb tota l'ànima; com tu, sí, com tu. En vols una prova? demana-me-la.**

### **(El català , llengua literària)**

Oller, ben connectat als cercles literaris europeus, ja era a la dècada dels vuitanta conegut i valorat arreu. Hi ha un abundant epistolari entre Oller i els principals escriptors del moment, sobretot amb els espanyols. Amb aquests, inevitablement, havia de sorgir el tema de la llengua. Narcís Oller escrivia en català no solament per catalanisme, sinó també perquè el realisme exigia que tot semblés el més versemblant possible. Benito Pérez Galdós representa a la perfecció l'Espanya unitària incapaç d'entendre la diferència. Així, en una carta del 1884 Galdós li engalta a Oller:

**Es tontísimo que V. escriba en Catalán. Ya se irán Vds curando de la manía del catalanismo y de la Renaixensa. Y si es preciso, por motivos que no alcanzo, que el catalán viva como lengua literaria, deje V. a los poetas que se encarguen de esto. La novela debe escribirse en el lenguaje que pueda ser entendido por mayor número de gente. Los poetas que escriben para sí mismos, déjelos V. con su manía, y véngase con nosotros.**

Narcís Oller es defensa:

**No, amigo Galdós, no es exclusivismo, ni provincialismo , ni separatismo ni otro ogro cualquiera de los terminados en ismo lo que me hace escribir en catalán [...] Escribo la novela en catalán porque vivo en Cataluña, copio costumbres y paisajes catalanes y catalanes son los tipos que retrato; en catalán los oigo producirse cada día, a todas horas, como V. sabe que hablamos aquí. No puede V. imaginarse efecto más falso y ridículo del que me causaría a mí hacerlos dialogar en otra lengua, [...]**

Altres escriptors castellans, també bons amics d'Oller, l'entenien i es mostraven més receptius i oberts. Destaquem aquest fragment de Juan Valera:

**[...] yo creo que a la larga, o tal vez pronto, si siguen Vdes. escribiendo mucho y bien en catalán, se venderán y leerán en catalán, por toda España, sin necesidad de traducciones, como sin duda Vdes. nos leen en Cataluña sin traducirnos [...]**

**(enfront la pastisseria Santacana)**

En aquesta casa va néixer, l'any 1846, Narcís Oller i Moragas. En quedar orfe, la família anà a viure a casa del germà de la seva mare, els Moragas, al carrer Forn nou, a tocar de la plaça dels Alls.

## **Parada 2: Sala de Plens de l'Ajuntament**

### **( Galeria de Vallencs il·lustres, )**

Som a la Sala de Plens de l'Ajuntament . A finals del segle XIX, amb motiu de la celebració de les Festes Decennals de la Mare de Déu de la Candela, aquesta Sala esdevingué també la Galeria de Vallencs Il·lustres. En cada edició de les decennals, la Corporació municipal , en un dels actes solemnes, incorpora a la Galeria el retrat d'un nou ciutadà o ciutadana il·lustre. Així, entre d'altres, s'han anat incorporant a la Galeria artistes com

- Lluís Bonifàs i Massó, escultor del període barroc, i membre més destacat d'una nissaga familiar d'escultors dels segles XVIII i XIX
- Jaume Huguet i Pedrol, el pintor més important del gòtic català
- I Robert Gerhard i Ottenwaelder, un gran músic i compositor del s. XX

També hi és, és clar, Narcís Oller i Moragas. Aquest és el seu quadre, pintat per Francesc Galofré. Oller és l'únic Vallenc Il·lustre que va saber en vida que el posarien a la Galeria, però malauradament no va ser a temps per veure-ho. Va morir el juliol de 1930, 7 mesos abans de la solemne col·locació del seu retrat a les Decennals de 1931.

### **( L'escanyapobres i Vilaniu, 1884-5)**

La plaça del Blat és el cor de Valls. De la mateixa manera, podem dir que la nostra ciutat, els seus paisatges i la seva gent, són un dels cors, un dels motors d'inspiració del nostre autor. L'altra gran font d'inspiració, que sovint funciona com a element de contrapès a Valls, és la ciutat de Barcelona. La contraposició entre el món rural i el món urbà és una de les constants de l'obra d'Oller.

Valls, amb els noms de Vilaniu o Pratsbell, li va servir d'inspiració per escriure novel·les com **Vilaniu**, **La bogeria** o **La febre d'or**. Valls va ser una font d'inspiració que a Oller li va portar problemes. La relació de Valls amb Oller va ser d'amor i odi mutus, podríem dir. L'escriptor retratava personatges, carrers i ambients a les seves novel·les amb tanta precisió que, malgrat el canvi de noms,

es podien reproduir amb massa facilitat a Valls. I les susceptibilitats estaven a flor de pell, perquè sovint els retrats no eren gens afavoridors.

En una sentència famosa, Oller diu que vol retratar Vilaniu com un autèntic niu , que, - i ara llegim literalment- , **podent-ho ésser de gaubança i pau enmig de la riolera naturalesa que l'envolta ho és, per estretor de mires, per ignorància, apassionaments i enveges, de malestar i discòrdia suïcida.**

La parla planera i viva dels vallencs de fi de segle ressona en boca dels personatges d'Oller. Comproveu-ho en aquest diàleg, espigolat de Vilaniu :

**-Pepet, Pepet: saps què estava pensant? Què hauríem de donar refresc a aquests senyors. Al cafè d'en Manelet han fet gelats.**

**-Vatualisto! ¿com no hi hem pensat abans? - exclamà en Rodon pegant un cop de taló a terra.- ¿I com ho saps, que hi ha gelats?**

**- Ara n'he vist passar dues grans safates cap al carrer de Santa Maria. - I, com veies que en Pepet no hi queia, prosseguí: - Encara no ho endevines, home? A can Galceran on vols que vagin, per allí?**

**- Ah! si, sí. Cuita, cuita: que en portin. Però fem-ho bé: no en diguis res a ningú fins que els tinguem: no t'exposis a un xasco.**

Un llenguatge viu i ple de localismes i uns personatges i escenaris copiats del natural van unir per sempre la literatura d'Oller i la ciutat de Valls. I de la mateixa manera que hem fet esment de la visió negra de Valls, Oller també sap fer retrats sincerament idíl·lics del paisatge vallenc. En el següent fragment, observeu el canvi de nom : Bondelit és Miramar. I Vall de Flors, la plana de Valls.

**Aprofitant les vacances d'estiu, me'n vaig anar amb un cosí meu, gran caçador, a fer una excursió per Bondelit. Tres dies vam estar per aquella serra, caçant poquíssim, però torrant-nos molt la pell i refent la musculatura que un perd a ciutat. A la millor, per dalt de la carena, una recolzada inesperada ens ofería la vista panoràmica de l'enlluernadora vall de Flors. Al mig d'ella, bon tros**



**amagada per l'arbreda dels rierals i carreteres que l'enronden, descobríem Vilaniu, cap de partit de tota aquella plana sembrada de poblets, de masos i de torres.**

Esperonat per l'èxit de **La papallona**, el 1884 Oller escriu d'una revolada la novel·la **L'escanyapobres**. Aquesta novel·la desenvolupa el tema universal de l'avarícia. L'acció transcorre el 1850 al poble de Pratbell, que, com Vilaniu, és una recreació literària de Valls. Tot just ara apareixen noves aportacions que plantegen que Pratbell no és Valls sinó Montblanc. La polèmica literària doncs, està servida. Els personatges centrals de l'obra, L'Oleguer i la Tuies, només viuen pels diners. Oller no estalvia adjectius per descriure uns sers turmentats que cauen en l'extrema soledat i l'aïllament patològic. La descripció inicial de l'avar Oleguer és excel·lent:

**Era altot i ossut, però magre i cappetit. Com a bon moreu, tenia negres els cabells, sempre arranats, i eren també negres nines les dels seus ulls, fredes i escorcolladores mentre escoltava, guspirejants o dolces quan la seva paraula ho requeria. Gairebé barbamec, tenia, no obstant, gruixudes celles, unides sobre el seu nas llarguet i cantellut. Però el que més caracteritzava aquella figura era la boca, tirada endavant com la del furó, amb els seus llavis tan prims i cenyits a l'os, que no podia badar-los sense fer l'efecte que ensenyava les dents per mossegar.**

I l'any, el 1885, Oller publica **Vilaniu**, la descripció realista de una vila rural, on la política menuda i les baixeses socials tenen unes conseqüències tràgiques. La novel·la té dues parts. A la primera, Oller se centra en la Festa Major. S'hi presenten personatges, relacions, llocs, costums calcats de Valls: els castells, la moixiganga, el ball de gitanes, l'ofici de festa major, la sortida a completes... en suma, el poble de Valls en festes.

La segona part ens relata l'enfrontament polític entre els dos cacics del poble: en Galceran i en Rodon. Aquest escampa la calúmnia de les falses

relacions extramatrimonials d'Isabel de Galceran i el jove advocat Albert Merly. L'empresonament d'en Rodon no pot aturar un tràgic desenllaç per als Galceran. Els personatges, carrers i ambients de Valls suren per tots els racons de la novel·la. Escoltem les cabòries dels protagonistes mentre contempen la desfilada d'elements folklòrics :

**La flaca d'en Rodon era precisament fer-se sempre bocades de ric i esplèndid. "Com diantre no se li havia acudit, allò del refresc!... Ca!, si, parlant del governador i d'en Galceran...Malviatge! ves quin paper que s'exposava a fer, ara!"**

**I, tot malhumorat, s'atansà a sos amics enrotllant-se nerviosament entre els dits la cadena del rellotge. Justament en Tomaset, a prec de la pubilla, contava altre cop l'escena del desmai, de la qual pogué gaudir-se així en Rodon. Però la llarga corrua de moixigangues, precedida d'un espadat de cinc, començava a desfilars per sota el balcó als eixordadors desconcertats de músiques i gralles. En Tàrrega s'abocà a la barana cridant a son costat a l'inseparable Rodon. La pubilla quedà entre aquest i don Tomàs, qui, pretextant poc lloc, s'aprofità acostant-se a la seva veïna tant com pogué.**

Narcís Oller era realista. Això vol dir que s'inspirava en retalls de la vida quotidiana per escriure les seves novel·les. Un bon exemple el trobem en el conte La Bufetada, inspirat en un cas real de violència de gènere succeït al barri d'Horta. El final de la Bufetada és contundent: quan l'Anneta es decideix a abandonar els seu marit, cansada dels maltractaments físics que ha de suportar, el marit pren un determini terrible. Noteu el vigor narratiu d' Oller:

**Aconsolat el nen, el farcell donat a la minyona, l'Anneta, amb el fill al braç perquè no l'hi arrabassés son marit, contemplà per darrera volta, a través de les llàgrimes, sa cambra nupcial, el niu de sos amors, el llit on havia pensat morir, on**

havia dat la vida a aquell ésser avui ja desvalgut. I, fent un sobtat esforç per asserenar-se, baixà resoltament...La veu de son marit, cridant-la amb un to de prec que condolia, la féu tornar enrera. Aquella veu venia de la cuina. Les cames se li segaren: un pressentiment vague, però horrible, li lligà el cor. Instintivament donà el nen a la criadeta, i entrà a la cuina, .... Per una reixa que dava al celobert hi entrava una claror cendrosa.

Sota aquella reixa, mig desmaiat en una cadira, hi havia son marit, un braç cavalcant en l'obertura de la brusa, l'altre penjant de gairell, com son cap. No es movia, no deia res. L'Anneta, enlluernada per la clapa de claror de la finestra, sols el veia a contrallum, com una ombra confusa. El silenci l'alarmà, i oblidant tots sos determinis, s'hi acostà- Veu que té tancats els ulls, groga la cara. Ja no repara a tocar-lo: una suor freda banyava sos polsos.

- Llorenç, Llorenç, què has fet?

Ell badà els ulls, i signant amb el cap l'aigüera, amb aire desmaiat mormolà:

- No et pegaré més: no em deixis.

Per un miracle de Déu l'Anneta no caigué a terra sense sentits. Sobre el marbre de l'aigüera es dessagnava una mà sola, separada del cos. Una petita destrat al costat, salpicada de sang, encara fumava. Era l'expiació d'un salvatge! la mà de la bufetada!

### **Parada 3: Arcs de ca Magrané**

Som davant l'església arxiprestal de Sant Joan, que va ser construïda el segle XVI sobre la superfície d'una antiga església romànica; la façana és d'estil renaixentista. El seu campanar, d'estil neogòtic i considerat el més alt de Catalunya, fa 74 metres fins dalt a l'agulla. Fou construït a finals del s. XIX

**(La febre d'or, 1890-92)**

Són molts els racons del nostre barri vell que inspiren l'obra d'Oller. Al c. de l'Església, per exemple, hi ha la casa del protagonista de **L'escanyapobres**. Els Galceran de **Vilaniu** viuen a la plaça del Carme. D'altres personatges, Oller els ubica al carrer Major, o al carrer de Sant Antoni... Escoltem com Oller ens descriu un barri antic de carrers estrets i foscos, amb cups oberts, que a la nit fan perillar de caure-hi als qui caminen a les palpentas :

**Vint minuts després eixien de casa pare i fill, encaminant llurs passos a la plaça de les Monges per carrers de drecera, carrers foscos, plens de giragonses, i solitaris malgrat l'animació del dia. Don Ramon, atret per l'imant de l'adoració, caminava com un portables, salvant, amb tot i sa gruixària i sos anys, els alts i baixos del mal empedrat, amb lleugers saltirons, i portant davantera a son fill. Aquest seguia gairebé arrossegat per força, ensopegant amb les pedres, lliscant pels clots.**

Després del rebombori que provocà la publicació de **Vilaniu**, sobretot, és clar, entre els vallencs, Oller escometé el seu projecte literari més ambiciós: una novel·la llarga i coral que titulà, ben explícitament, **La febre d'or**. El tema ens resulta ara ben proper: la família Foix, de Vilaniu i fusters de tota la vida, emigra a Barcelona, on progressa socialment i econòmicament gràcies a l'habilitat borsària del cap de família durant la febre d'or dels anys 1880-81. Però l'enfonsament de la borsa liquida el patrimoni dels Foix tan ràpidament com l'havia creat. Gil Foix, arruïnat i mig boig, torna al seu antic estatus menestrals.

La figura del nou ric que genera aquesta economia especulativa és acuradament analitzada per Oller. La novel·la és una llarga llista de conspiracions, maniobres, deliris de grandesa, escàndols i contradiccions, i tot plegat confegeix un gran quadre de la societat barcelonina en plena ebullició finisecular. Se'n va fer a primers dels noranta una versió televisiva força acurada, que naturalment tingué per escenaris Valls i Barcelona. **La febre d'or** és la novel·la de la societat

catalana de la Restauració, i palesa més que cap altra, l'admiració d'Oller per Barcelona i París.

En aquest fragment, l'alta societat barcelonina acut a casa dels Foix a donar el condol per la mort de la mare:

**Ambdós homes, bon xic més calmats, es dirigiren a la sala. Aquesta ja era plena de senyors, drets, formant grupets, parlant baixet. En Foix anà estrenyent mans, silenciós, acompanyant l'estreta encaixada amb una torçada de cap, tota compungida, que volia dir: - Gràcies. ja ho veuen. Per fi sos ulls descobriren el governador, que li allargà ambdues mans.**

**- ¡Cuánta molestia!- féu en Foix, ahora que li saltava una llàgrima d'agraïment -. Ah! ¿l vostè, mossèn Ignasi? Dispensi'm: no l'havia vist. Estic no sé com.**

**A poc a poc anaren entrant les primeres figures de la banca, del comerç, de la Borsa, de la política, encabint-se com pogueren en aquella saleta, pel rebedor, pel menjador, pels estrets corredors d'aquell piset. Tota una gentada s'arreglerava escala avall, es premsava dins el portal, o esperava fumant a baix a la placeta, ocupada ja pel gran cotxe de luxe, els de respecte, i llargues fileres de nois de l'Hospici i noies de la Misericòrdia.**

**Però els fums que tornaven a pujar al cap d'en Foix li esvaien altra volta els records negres. "La presència d'aquells milionaris, de les autoritats, de les primeres potències de Barcelona, plantades en vano davant d'ell, era ben bé l'apoteosi d'aquella celebritat tan sospirada, obtinguda a còpia d'afanys i contratemps. En Jordi havia tingut raó: havia arribat al capdamunt, era l'home del dia".**

**La foguera de les vanitats, doncs, retratada i denunciada per un escriptor universal, català i vallenc.**

#### **Parada 4a: Plaça del Carme (antic sindicat, davant l'hort del Carme)**

##### **(La força narrativa d'Oller: castells a plaça)**

Com ja hem dit, en aquesta plaça, que s'anomena de les Monges a Vilaniu, Oller situa la casa dels Galceran. En aquest mateix indret Oller relata també una actuació castellera. Segurament és la millor pàgina literària que existeix sobre el fet casteller i recull el costum d'anar a fer castells davant de la casa de les autoritats a primera hora del matí. La cita és llarga però paga la pena llegir-la gairebé sencera, per la intensitat i emoció que traspuia:

**Ben aviat, enmig de la gentada, s'obrí un petit clap, al centre del qual es col·locà un home espitregat, ample de pit, de coll robust, massís de cames, nervut de braços i de cap petit (personificació vivent de l'Hèrcules mitològic), qui, amb la major naturalitat, es disposava a ésser la pedra fonamental de la columna humana que anava a erigir-se. Dos més, rivals de la seva fortalesa, es brindaren a servir-li de crosses agafant-li els braços, que col·locaren sobre llurs espatlles. Així posats, almenys una vintena d'homes s'agarbonaren a l'entorn d'ells tres, formant un ample pedestal que, per estranya atracció de la voluntat, constituïa una sola massa, tan compacta i resistent que ni d'ull de serp. Ací i allà, escalaven el primer home que tenien davant joves i xicots de totes mides; i, encara no es veien segurs dalt de la pacient espatlla, empenien, com per un pla pedregós, airós camí cap a aquell pedestal, passant per damunt de les espatlles de l'apinyada munió que s'oferia sense esforç, ni girant tan sols el cap, a servir de camí públic. La gralla començà la tonada del castell, el més resistent dels que venien caminant per damunt de la gent anà a posar-se dalt les espatlles de l'hèrcules, i, en menys d'un Jesús, es veieren aixecar-se cent braços d'acer del pedestal, i encastar-se a les pantorrilles d'aquell segon altres tantes mans ossoses i aferradisses com les urpes del lleó.**

... Llavors era de veure com, al compàs del castell, creixien l'entusiasme i l'expectació de la multitud. El segon podia amb prou feines sortejar, amb el seu enginy de casteller, els balanceigs que l'ascensió de nous individus produïa al castell, cada cop més alt. Aquell feix de braços més forts que el ferro li sostenien les cames en la més absoluta immobilitat, però, de genolls amunt, el cos li brandava de davant darrera, i sols amb la seva voluntat, més puixant encara que les seves hercúlies forces, podia dominar la tendència a aclofar-se que als genolls i a la cintura li imposava l'enormitat de pes i de balanç.

—Ai, ai, al!—exclamaven els més llecs en veure el tremolor que ocasionava la pujada de l'enganeta.

—Ànimo! avant, avant! —cridaven els altres.

I l'enganeta, nen de nou anys, angelet que havia de coronar aquella columna de la supèrbia humana, seguia sa penosa ascensió com un gat de mar per l'antena d'un vapor fujetejat pel vent, sense mirar a baix, on tenia el perill, sinó a dalt, on tal volta veia l'esperança allargant-li aquella mà invisible a què deu l'home ses majors empreses. Cada balançada del castell, la mes imperceptible genuflexió d'un casteller, produïa en aquella mar de gent un corrent secret que esglaiava els cors i acabava esbravant-se pels llavis en una remor sorda i perllongada com la de les ones.

—Avant ! avant i fora ! cridaven de baix. I la gralla ajudava a l'encoratjament estirant la cadència de ses darreres notes tant com ho consentia el pulmó.

De sobte esclatà un picament de mans universal: l'enganeta estava dempeus dalt de l'aixecador, i, mig aclofada encara, feia amb els braços aquell moviment d'ales que entre els de l'ofici s'anomena l'aleta. La gralla, amb una nota prima, perllongada i estrident com el gemec suprem d'un gran esforç vençut, acompanyava aquell senyal de triomf. El castell estava fet: calia només

restablir l'equilibri, posar-lo a plom ; i dret, enterc ja l'enxaneta amb sos bracets en nanses, calgueren sols petites inflexions de cos, imperceptibles a l'espectador indocte en la matèria, per a aconseguir-ho.

En aquell moment s'obrí el balcó del mig, i aparegueren don Pau i el general. Un espetec atronador d'aplaudiments coronà l'aparició. La mar bramulà més fortament que mai, i la curiositat i el goig promogueren veritables onades en la multitud.

- Al balcó, al balcó! -cridaren els castellers.

I el castell, ferm llavors, com un estrany pilar barroc format per un enfilall de cariàtides, començà a navegar cap al balcó per entre aquelles onades humanes que amb ell avançaven compactes i sorolloses, com avança l'aigua per la platja.



## **Parada 5a: Plaça de l'Oli**

Som a la Plaça de l'Oli, una magnífica plaça porxada i centre neuràlgic del comerç a la menuda vallenc. S'hi fa el mercat del dimecres des del 1210, per concessió del rei Pere I.

### **(Yxart i Sardà)**

La carrera literària de Narcís Oller va estar marcada per dos grans amics: els crítics literaris Josep Yxart i Joan Sardà. Tots tres formaven una pinya, fins al punt que Oller els qualificava sovint de germans. Els consells literaris d'Yxart i Sardà eren determinants per a Oller. Per això va sentir, a més d'un gran dolor, una sensació d'orfenesa intel·lectual quan, Yxart el 1895 i Sardà el 1898, van morir.

### **(La bogeria 1898)**

**La bogeria**, novel·la breu i ben aconseguida, és la primera escrita sense els seus inseparables Yxart i Sardà. Basada en el cas real d'un client d'Oller, s'hi explica com un ric propietari de Vilaniu, de caràcter idealista i romàntic, pateix un lent i indeturable procés d'alienació mental. **La bogeria** és una reflexió sobre la condició humana i té com a protagonista Daniel Serrallonga. Escoltem el fragment en què el metge ha de patir, sense motiu, un dels atacs de còlera del boig. Tot comença quan el metge recepta al malalt, cada cop més reclòs a casa i encaparrat, aire lliure i distreure's:

- **Hala hala, fora d'aquí! Això és el que et convé !Llença la pipa i a rusticar-te. Fuig de la soledat i de la quietud : escopeta a coll, un bon company i a trescar. Tu rai, que pots fer-ho!**
- La reacció de Serrallonga a l'assenyat consell del metge és fulminant:
- **Qui ha de fugir d'aquí és vostè, imbècil, farsant!**
- **Però Daniel, què estàs dient ?**
- **El que sent ! I no reculo! Vostè és un ignorant, un ningú, un explotador indigne! Ve-li aquí!**

“Però home... però home” li feia el meu pare, encara no refet de la sorpresa.

- Què “home” ni què ...diable ! Què s’ha pensat, vostè... ¿que tracta amb un ximple, amb un estúpid com els que explota cada dia ? Doncs s’erra de mig a mig! Jo sóc enginyer: ho sent? Sóc home de ciència i sé més que vostè...M’he codejat amb el general Prim: ho sent? Amb el primer home del segle, sí senyor! Del segle!, d’aquí i de tot el món! Ho sent?... i he estat a palàcio, i he estat diputat, i he tractat tots els ministres i generals, i els he fet la guitza a tots!... Perquè tinc més món i més ciència i més coneixements que vostè, mestre Tites ! Sí mestre Tites, mestre Tites, mestre Tites !... M’estic a casa , fujo dels homes perquè sóc un desenganyat, perquè temo el seu contacte, perquè em poden tots a carnussa de torrent i em remouen les tripes! I tu em dius, imbècil !: « Au ! una escopeta i un company. Qui me’l farà aquest company? ¿Tu, fabricant d’impostures, eco de mots estranys... ? ¿ I aquesta és la teva ciència , cap de ruc ?

#### **Parada 6a: Plaça dels Alls**

Som a la Plaça dels Alls. Aquí on ara veiem aquest edifici de color rosa hi havia fins fa una vintena d’anys l’antiga Ca Moragas. Ens hem d’imaginar la típica casa de l’època, un gran casalot amb un jardí ple de flors, plantes i arbres , fonts i bancs, És en aquesta casa, com explica en les seves Memòries, on va néixer la seva afició literària:

**De noi, molt noi encara, ja vaig sentir gran afició a les lletres... Un oncle meu, de branca materna, que em féu de pare per haver perdut jo el meu de molt menut, [...] don Josep Moragas i Tavern, tenia, en son casal de Valls, on vivíem, una esplèndida biblioteca que jo remenava a voluntat.**

**(Pilar Prim 1906)**

Sense Yxart ni Sardà, la producció novel·lística d'Oller s'acosta a la seva fi. **Pilar Prim**, publicada el 1906, és la seva darrera novel·la. Val a dir que malgrat tot és una gran novel·la. La primera part ocorre a Puigcerdà, lloc d'estiueig del propi Narcís Oller. A mitja novel·la, l'acció es trasllada a Barcelona. El personatge central, Pilar Prim, és una vídua jove i atractiva de 40 anys, però sotmesa a fortes pressions: perdrà l'usdefruit del patrimoni del difunt marit si es torna a casar. Tampoc no li ho posen fàcil ni el cunyat ni la pròpia filla, amb els quals manté una relació tibant. Tot i que el desenllaç és ambigu, s'intueix que la vídua Prim, enamorada del jove Marcial, es decideix a trencar les barreres i els convencionalismes que l'esclavitzen. En aquesta novel·la, complexa i de ric món interior, s'intensifica l'estudi psicològic del personatge i es busca un estil més refinat. L'opressió de la dona i la seva frustració sexual i social, en un entorn masclista i moralista, hi són tractats amb valentia i rigor, seguint la línia de grans novel·les del segle XIX, com **Madame Bovary, Anna Karenina o La Regenta**.

En aquest fragment, seguint la tècnica del monòleg interior, Oller ens descriu com la vídua Prim es rebel·la contra l'opressió masclista que pateix:

**I aquí, de tot aquest batibull que ella mateixa s'armava, les enfilà més fortament que mai contra aquell testament que venia maleint ja feia temps.**

**Oh sí! D'ell venia tot; del testament d'aquell marit despòtic, que, emparat per les lleis dels homes, havia aconseguit estendre encara la seva tirania de vell gelós a més enllà del sepulcre amb aquell usdefruit condicional que la posava en la disjuntiva de condemnar-se a viduïtat perpètua i a sacrificar tota la felicitat que pogués oferir-li el més excel·lent dels homes, si era pobre, o de renunciar a sa actual posició i passar totes les privacions de la misèria. Quin sarcasme! Quina injustícia! Així se li pagava el sacrifici de tota sa joventut; així se li retribuïen tots els serveis fets a la casa; així eren premiades totes ses virtuts de muller lleial, de mare generosa; així es respectava la voluntat de Déu que amb la mort romp totes les cadenes de la terra!... deixant-la a ella presonera de sos fills,**

de sos cunyats, de tots els qui poguessin entrar a gaudir-se d'aquell usdefruit tan envejat.

#### **Parada 7a: Antic Hospital de sant Roc**

(davant Sant Roc)

**Pilar Prim** és una bona novel·la, però això no evità que Oller, a partir de 1906 entrés en un llarg i amargós ostracisme, que el va dur fins i tot a recloure's a casa i a rebutjar durant molts anys que les seves obres es publicuessin amb l'ortografia oficial de l'Institut d'Estudis Catalans. Els postulats dels nous corrents culturals i literaris, com el modernisme i, sobretot, el noucentisme, no lligaven amb els d'Oller. Arraconat, doncs, per les noves generacions, no fou fins ben just a finals dels anys 20 que es va fer justícia, se'l tragué de l'oblit en què havia caigut la seva obra i se'l reconegué com a patriarca de la narrativa catalana en un gran homenatge nacional dut a terme el 1928, coincidint amb la publicació de les seves **Obres Completes**. Ell va correspondre a aquesta rehabilitació pública i merescuda acceptant que les seves obres fossin publicades per fi amb ortografia fabriana. Valls s'uní a l'homenatge nomenant-lo Vallenc il·lustre. Reconciliat amb el món literari català, Oller morí a la seva casa de Barcelona el juliol de 1930.

L'Oller de la darrera etapa reflexionava de tot plegat amb certa amargor:

**“La sort de l'artista és passar-se mitja vida bregant per fer-se un nom, i l'altra meitat contemplant amb tristesa com li roseguen aquell nom l'enveja i la rivalitat dels companys que l'enaltien abans de son triomf. Si era un geni, generacions que no el conegueren li aixecaran una estàtua. Si només era un talent, al cap dels segles, se disputaran la glòria de la troballa quatre arqueòlegs de campanar. Si tan mediocre era, ni això.”**

En resum, el món novel·lístic d'Oller es mou entre dos pols: l'un, el realisme, que de vegades voreja el naturalisme, i l'altre, un pòsit no gens menyspreable de sentimentalisme moralista, provinent encara del romanticisme tardà. A pesar d'això, a pesar de les limitacions narratives i tècniques de l'escriptor i, en definitiva, a

pesar de les limitacions del context cultural català de tombant de segle, Oller representa la fita més important de la novel·la catalana del segle XIX, i és un dels grans clàssics de la nostra literatura. I com tots els clàssics, es mereix ser conegut i llegit per les generacions futures. Oller diu al respecte:

**Miri, els que ens dediquem a les lletres necessitem un públic. Escriure, en un cert sentit, és dialogar: i aquest públic, un escriptor el té dues vegades. Primer, entre la gent de si fa no fa la seva edat. Però, acabat, ja no el troba l'autor; si s'ho val, el trobarà la seva obra, quan l'autor ja no hi és. Vull dir que hi ha una mala tongada per a l'obra de l'artista: quan el seu públic es fa vell i surten noves modes, i ja no el consideren per allò que val o deixa de valer, sinó tan sols per si vesteix o no de moda. Jo, als seixanta anys, vaig sentir que el meu públic se'm feia vell... Només em falta ara el públic testamentari, si és que volen llegir-me; però ja no hi seré jo ni per entristir-me'n ni per alegrar-me'n.**

Certament, Oller ja no és ni per entristir-se'n ni per alegrar-se'n, però ens queda la seva obra per a gaudir-la, ens queda la seva obra per a emocionar-nos. Aprofitem-ho.  
Moltes gràcies.